

"Nedzirdīgie - kultūras, valodas un sociālā minoritāte"

05.06.2009

Lektore Inese Immure

Nedzirdības modeļi

- Nedzirdīgie kā invalīdi
- Nedzirdīgie kā sociāla grupa
- Nedzirdīgie kā valodas un kultūras minoritāte

Nedzirdība no medicīnas viedokļa

- Nedzirdība - defekts vai trūkums, tā šķir nedzirdīgos no “normāliem”, dzirdīgiem cilvēkiem
- Nedzirdība - fiziska invaliditāte
- Nedzirdīgajiem jālieto dzirdes aparāti un kohleārie implantīti, tie uzlabo dzirdi
- Zīmju valoda - primitīva un nepietiekami attīstīta valoda pretstatā verbālajai valodai, to labāk nelietot
- Nedzirdīgajiem jāpalīdz mazināt savu “defektu”, viņiem jādzīvo dzirdīgo pasaulē

Sociālais modelis

- Modeļi izveidoja paši invalīdi, viņu ģimenes un ar viņiem saistītās organizācijas (medicīnisko modeļi viņi uzskata par diskriminējošu)
- Pēc modeļa izveidotāju uzskata sistēmiskā barjera, negatīvā attieksme un izslēgšana no sabiedrības (tīši vai netīši) ir kritēriji pēc kuriem nosaka, kas ir invalīds un kas nav piederīgs sabiedrībai
- Šī uzskata piekritēji atzīst - dažiem cilvēkiem ir fiziskas, sajūtu, intelektuālās vai psiholoģiskas novirzes. Tās dažreiz rada funkcionālus traucējumus, bet tas vēl nepadara viņus par invalīdiem
- Viņu individuālo atšķirību dēļ sabiedrība nepamatoti mēdz viņus pieskaitīt pie invalīdiem

Sociālais modelis

- Dažas individuālās atšķirības var būt nespējas pamatā, tas nav iemesls šo cilvēku izslēgšanai no īpašās sabiedrības
- Invalīdi - cilvēki ar speciālām vajadzībām
- Invalīdi uzskata, ka vides nepieejamība bieži padara viņus nespējīgus. Labāk izveidotā vidē viņi būtu varošāki, iespējams - vispār neizjustu savu nespēju
- Nevajag invalīdus ievietot speciālās iestādēs, vajag censties viņus maksimāli integrēt ne- invalīdu vidē, sevišķi skolas vidē

Piemērota vide cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem

- Video telefoni pie ieejas durvīm, telefoni pie ieejas ar gaismas apstiprinājumu virs durvju telefona (nedzirdīgais var zināt, kad durvis tiek atvērtas/aktivizētas)
- Auto stāvvietās neuzstādīt barjeru, ko paceļ pēc sarunas mikrofonā (tas ir liels/pat nepārvarams šķērslis nedzirdīgajiem)
- Līdz minimumam samazināt dažādus trokšņus (ielas, no vaļējiem logiem, dzīvokļos - gaisā kondicionēšanas iekārtas, leduskapja, no blakusistabām u.c.). Tas uzlabos skaņu kvalitāti dzirdes aparāta lietotājiem.

Piemērota vide cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem

- Vizuālie rādītāji liftos (tie informē, kurā stāvā lifts atrodas)
- Telefons liftā ar teksta telefonu vai induktīvo uznavu avārijas gadījumiem
- Lielajos liftos ierīkot pogas ne tikai tā priekšpusē, bet arī aizmugurē (nav jālūdz citiem nospiest vajadzīgo pogu)
- Signalizācija ar gaismas rādītājiem

Piemērota vide cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem

- Skaidras norādes (var atrast ceļu bez prasīšanas citiem)
- Digitālā vai video informācija (cilvēki tiek informēti par notiekošo)
- Vizuālie un dzirdamie starpbrīža zvani teātra kafejnīcās, hallē

Piemērota vide cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem

- Vizuālās ugunsgrēka signalizācijas sistēmas vietās, kur cilvēki var būt vieni paši (piemēram, tualetēs)
- Tekstuāla informācija par ārkārtēju stāvokli uz kinoteātra vai sapulces zāles ekrāna
- Telpā nelietot spilgtu gaismu, izvairīties no cilvēka/runātāja sejas spilgtas apgaismošanas

Piemērota vide cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem

- Cilpas sistēma - apkārt telpai apvilks vads, tā gali pievienoti skaņas pastiprinātājam. Šajā laikā esošie klausītāji var pārslēgt aparātu uz vēlamo režīmu un dzirdēt runātāju bez apkārtējiem trokšņiem
- Infrasarkanās gaismas ierīces kinoteātros un dažādās tikšanās vietās (tās ļauj nedzirdīgajiem dzirdēt skaņas labā kvalitātē)

Nedzirdīgie - valodas un kultūras minoritāte

- Atšķirības starp dzirdīgajiem un nedzirdīgajiem tiek uzskatītas par kultūru atšķirībām, ne par novirzi no normas
- Nedzirdība tiek uztverta galvenokārt kā atšķirīga iezīme, kas nodala “normālus” nedzirdīgus cilvēkus no “normāliem” dzirdīgiem cilvēkiem
- Tiek uzsvērti nevis nedzirdīgo cilvēku trūkumi, bet viņu iespējas
- Nedzirdīgie cilvēki nedzird, taču viņi spēj sekmīgi darboties un gūt labus panākumus ļoti daudzās jomās

Nedzirdīgie kā kultūras un valodas minoritāte

- Kultūras jēdziens
- Kultūras identitāte
- Nedzirdīgo kultūra
- Nedzirdīgo kultūras identitāte
- Zīmju valoda un kultūras identitāte

Kultūras jēdziena definīciju daudzveidība

Jēdzienu “kultūra” izmanto *dažādās* zinātņu nozarēs (literatūrzinātnē, mākslas zinātnē, vēsturē, antropoloģijā, socioloģijā, komunikāciju zinātnē u.c.). Šo nozaru zinātnieki pievēršas kultūras pētniecībai no dažādiem skatupunktiem. Tas rada daudz un dažādas kultūras jēdzienu definīcijas (mūsdienās to skaits pārsniedz 300)

Valsts kultūrpolitikas vadlīnijās dotā kultūras definīcija

Kultūra – apzīmē kādas sabiedrības daļas vai sociālās grupas īpašu

- garīgo,
- materiālo,
- intelektuālo,
- emocionālo īpašību kopumu un līdztekus mākslai un literatūrai ietver arī dzīvesveidu, līdzāspastāvēšanas veidus, vērtību sistēmas, tradīcijas un uzskatus

Nedzirdīgo kultūras sastāvdaļas

- Zīmju valoda
- Atšķirīgs domāšanas veids, uzskati, vērtības
- Uzvedības normas
- Kultūras artefakti (cilvēku darinājumi)
- Savstarpējas laulības
- Kopīga pagātne un vēsture
- Organizāciju tīkls

Nedzirdīgo kultūra

- Jāšķir divi jēdzieni
 - nedzirdīgs – nozīmē kulturāli nedzirdīgs (šie cilvēki zīmju valodu lieto kā dzimto valodu, lepojas ar savu nedzirdību, piederību nedzirdīgo kopienai un tās dzīvesveidu, kā arī nedzirdīgo kultūru)
 - ar dzirdes traucējumiem – dzirdi zaudējušie nedzirdību uzskata par fizisku defektu, tādēļ cenšas dzirdi atjaunot

Identitātes jēdziens

Identitāte ir

- piederības izjūta
- atbilde uz jautājumu “Kas es esmu?”
- Cilvēkam vienlaikus piemīt daudzas identitātes (piederība dzimumam, vecuma grupai, ģimenei, dzīvesvietai, profesijai, reliģijai, nācijai, valstij u.c.)

Kultūras identitātes jēdziens

- Kultūras identitāte – cilvēka piederība noteiktai kultūrai un kolektīva kopības apziņa
- Tā
 - veidojas un izpaužas konkrētās kultūras tradīcijās
 - tiek uzturēta, saglabājot un turpinot šīs tradīcijas

Nedzirdīgo identitātes iezīmes

- Nedzirdība ir nozīmīga un pozitīva personības īpatnība
- Nedzirdīgo kultūras atzīšana un līdzdalība tajā, pirmkārt – lietojot zīmju valodu
- Apkārtējās pasaules interpretēšana, balstoties uz savu – nedzirdīga cilvēka pieredzi

Nedzirdīgs cilvēks savu identitātes izjūtu veido, balstoties uz to, ka ir nedzirdīgs.

Zīmju valoda un kultūras identitāte

- Valoda ir viena no galvenajām kultūras sastāvdaļām. Tā ir domu izteikšanas un sazināšanās līdzeklis
 - Zīmju valoda ir ne tikai nedzirdīgo kopienas galvenā valoda un komunikēšanās līdzeklis, bet tā kalpo arī grupas vienotībai un atpazīstamībai
- Tā ir bagātākais nedzirdīgo kultūras resurss

Nedzirdīgo identitāte

- reti tiek attīstīta ģimenē (apmēram 90% nedzirdīgo bērnu piedzimst dzirdīgiem vecākiem, kuriem iepriekš nav bijusi vai bijusi minimāla saskare ar nedzirdīgajiem; viņi nespēj pieņemt sava bērna nedzirdību, uzskata to par slimību)
- vecāku viedokli par nedzirdību stipri ietekmē tie ārsti un citi veselības aprūpes profesionāļi, kuri nedzirdību uzskata par invaliditāti
- dzirdīgie vecāki savus uzskatus par nedzirdību nodod bērniem, radot viņos negatīvu priekšstatu par sevi un zemu pašapziņu

Daudzu dzirdīgo ģimenēs vecākiem

- grūti pieņemt, ka nedzirdīgais bērns ir atšķirīgs, t.i., netiek pieņemta viņa nedzirdīgās kultūras identitāte
- bērnam netiek mācīta zīmju valoda, uzskatot to par vienīgo veidu kā “nepazaudēt” savu atvasi. Tas
 - būtiski pazemina komunikācijas līmeni ģimenē
 - grūti attīstīt labas attiecības vecāku un bērnu starpā

Nedzirdīgo vecāku ģimenēs

- vecāki nedzirdīgu bērnu parasti uzskata par normālu, kurš augs un veidosies kā viņiem līdzīga personība
- šajās ģimenēs zīmju valoda tiek mācīta un nedzirdīgo kultūra tiek iepazīta jau no agras bērnības

Šāda pieeja bērnam veido pozitīvu identitāti

Nedzirdīgo skolai ir noteicošā loma piederības sajūtas veidošanā nedzirdīgo kultūrai

- galvenā nozīme ir zīmju valodas lietošanai mācību procesā
- nedzirdīgu vienaudžu sabiedrība un kontakti ar viņiem
- dažādi ārpusklases pasākumi un līdzdalība tajos

Skola veido stipru nedzirdīgo kultūras identitāti un līdz ar to augstāku pašapziņu

Nedzirdīgo kopiena, dažādas organizācijas un biedrības veicina nedzirdīgo cilvēku identitātes veidošanos, jo:

- rada nedzirdīgajiem dzimtās valodas vidi (iespēju brīvi lietot zīmju valodu)
- dod iespēju kontaktēties ar citiem nedzirdīgajiem, nejusties vientuļam un atstumtam
- stiprina apziņu, ka nedzirdīgie ir normāli cilvēki; noraida dzirdīgo cilvēku negatīvos uzskatus par nedzirdīgajiem
- kultūras un sporta pasākumi ir ne tikai patīkams brīvā laika pavadīšanas veids, bet attīsta nedzirdīgā personību, nodrošina cilvēku biedrošanās vajadzību

Lingvistiskās cilvēktiesības

- Nedzirdīgie kā minoritāte
- Zīmju valoda – nedzirdīgo dzimtā valoda
- Starptautiskie dokumenti zīmju valodas aizsardzībai

Minoritātes jēdziens

- Minoritāte (pēc Jura Bojāra) ir grupa
 - kura ir skaitliski mazāka par pārējiem valsts iedzīvotājiem
 - kurai ir šīs valsts piederība un
 - piemīt no pārējiem iedzīvotājiem atšķirīgas etniskās, reliģiskās vai lingvistiskās īpatnības

Minoritātes jēdziens

- **Minoritāte pēc Jerkera Andersona (Yerker Andersson) definīcijas -**
- cilvēku grupas, kuru etniskā izcelsme vai rase, normas, vērtības un valoda ir pakļauta dominējošā cilvēku grupas izsmieklam, diskriminācijai vai apspiešanai
- Nedzirdīgie cilvēki tika pakļauti izsmieklam, diskriminācijai vai apspiešanai
- Zīmju valoda tika uzskatīta par mazvērtīgāku valodu nekā runas valodu

Valodas tiesības

- Lingvistiskais vairākums par pašsaprotamu uzskata bērnu izglītošanu dzimtajā vai valsts valodā
- Zīmju valoda mūsdienās joprojām nereti netiek izmantota kā galvenais līdzeklis nedzirdīgo bērnu izglītošanā
- Orālās metodes izmantošanu nedzirdīgo bērnu izglītībā sauc par lingvistisko genocīdu

Nedzirdīgo tiesības uz savu valodu garantē vairāki starptautiskie dokumenti

- “Bērna tiesību konvencija” (29.,30.p)
- “Salamankas oficiālais paziņojums” (Pasaules konference Spānijā, 1994; 21.p.)
- “Deklarācija par to personu tiesībām, kuras pieder nacionālajām vai etniskajām, reliģiskajām un lingvistiskajām minoritātēm” (4.3 p.)
- Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību
- “Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām”

“Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām” (30.p.)

Personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir tiesības uz savas īpašās kultūras un valodas identitātes, tostarp zīmju valodas un nedzirdīgo kultūras, atzīšanu un atbalstu.

Zīmju valodas oficiālā atzīšana Eiropā

- Konstitūcijas līmenī (*piem., Somija, Spānija, Austrija*)
- Izmantojot citus juridiskus pasākumus, iekļaujot to:
 - Izglītības likumā (*piem., Norvēģija, Dānija, Īrija*)
 - Invalīdu likumā (*piem., Vācija*)
 - Valodas likumā (*piem., Latvija*)